

KRONIKA

Polscy lekarze weterynarii – ofiary zbrodni katyńskiej: martyrologium Polskiego Cmentarza Wojennego w Charkowie

**ORCID iD LUBOW ŻWANKO¹, ORCID iD DMYTRO KIBKAŁO², ORCID iD JĘDRZEJ M. JAŚKOWSKI³,
ORCID iD JAROSŁAW SOBOLEWSKI⁴**

¹Centrum Muzealne, Zakład UNESCO, ²Zakład Chorób Wewnętrznych i Diagnostyki Klinicznej Zwierząt,
Wydział Medycyny Weterynaryjnej, Państwowy Uniwersytet Biotechnologiczny w Charkowie,
ul. Atczewskich 44, 61002 Charków, Ukraina

³Katedra Diagnostyki i Nauk Klinicznych, Instytut Medycyny Weterynaryjnej,
Wydział Nauk Biologicznych i Weterynaryjnych, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu,
ul. Gagarina 7. 87-100 Toruń

**⁴Katedra Ochrony Zdrowia Publicznego i Dobrostanu Zwierząt, Instytut Medycyny Weterynaryjnej,
Wydział Nauk Biologicznych i Weterynaryjnych, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu,
ul. Lwowska 1, 87-100 Toruń**

Otrzymano 07.10.2022

Zaakceptowano 24.10.2022

Zhvanko L., Kibkalo D., Jaśkowski J. M., Sobolewski J.
Polish veterinarians – victims of the Katyn Massacre.
Martyrology of the Polish War Cemetery in Kharkov

Summary

The purpose of this study is to present the profiles of fifty-seven Polish veterinary surgeons, prisoners of the Starobielsk camp, murdered at the headquarters of the Kharkov NKVD Board in late April and early May 1940 and buried at the Polish War Cemetery, Cemetery of Victims of Totalitarianism in Kharkov. In the article, the authors provide a brief historical outline of the Red Army's invasion of Poland in September 1939 and the motives leading to the Katyn Massacre. The main part of the article contains a list of names of Polish veterinary surgeons, victims of the Katyn Massacre, together with biographical notes. It highlights the fact that during the ongoing war in Ukraine, the cemetery, as a place of Polish memory, was bombed by the Russians with cluster bombs. It is also important to assume that after the end of the current war, the Polish War Cemetery in Kharkov will probably become the only memorial of the Katyn Massacre on the territory of the former USSR.

Keywords: veterinary history, Katyn Massacre, Polish War Cemetery in Kharkov, World War II, space of remembrance

Dawna maksyma mówi, że medycyna leczy ludzi, a weterynaria leczy ludzkość. W trudnych czasach, kiedy jesteśmy świadkami wojny w Europie, wywołanej z chorej świadomości dyktatora, przypominamy sobie tragedię narodu polskiego, której ofiarami byli także lekarze weterynarii. W historii Polski taką czarną kartą jest Zbrodnia Katyńska, która dotknęła elitę polskiej inteligencji – oficerów i żołnierzy Wojska Polskiego, w tym rezerwistów – naukowców, lekarzy, inżynierów, prawników, nauczycieli. Po 17 września 1939 r. w różnych okolicznościach byli oni rozbrajani i zatrzymywani przez Armię Czerwoną oraz NKWD na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej jako jeńcy wojenni.

Niniejszy artykuł jest jednym z pierwszych badań w historiografii polskiej biografistyki w dziedzinie weterynarii, na którego kartach podano pełny wykaz nazwisk z krótkimi notami bibliograficznymi lekarzy weterynarii zamordowanych podczas Zbrodni Katyńskiej i pochowanych w Charkowie. Badania o polskich lekarzach weterynarii rozstrzelanych przez NKWD w 1940 r. zapoczątkował doktor nauk weterynaryjnych, badacz i publicysta Włodzimierz Gibasiewicz. W książce „Weterynaria na przestrzeni wieku (1919-2019)” opublikował on listę 130 przedstawicieli naszego zawodu – ofiar Zbrodni Katyńskiej, wśród których znajdowało się 55 z 57 nazwisk lekarzy pochowanych w Charkowie (3). W innym opracowa-

Ryc. 1. Brama Cmentarzu Ofiar Totalitaryzmu w Charkowie (źródło: <https://katyn.miejscapamieci.gov.pl/page/strona-glowna/nekropolie.php>)

niu zamieścił życiorys doktora weterynarii Alojzego Bąka (2).

Do przygotowania „Listy 57 Polaków lekarzy weterynarii, jeńców obozu w Starobielsku zamordowanych w siedzibie charkowskiego Zarządu NKWD w kwietniu i maju 1940 r., spoczywających na Polskim Cmentarzu Wojennym w Charkowie” autorzy artykułu wykorzystali następujące materiały źródłowe: „Charków.

Księga Cmentarna Polskiego Cmentarza Wojennego” oraz książkę Jędrzeja Tucholskiego „Mord w Katyniu: Kozielsk, Ostaszków, Starobielsk: lista ofiar”. Należy odnotować, że Charkowska Księga Cmentarna zawiera 3812 biografów (57 z nich dotyczy właśnie lekarzy weterynarii) więźniów obozu w Starobielsku, zamordowanych przez

NKWD w Charkowie (1). Dane są bardzo skąpe, niemal wszystkie zakończone przypisem – „brak dalszych danych”, co oznaczać może tylko, że ich droga życiowa została zakończona w lesie pod Charkowem, a ich plany życiowe wpadły w otchłań stalinowskiej zbrodni. Ważnymi źródłami historycznymi dla zrozumienia przyczyny tego ludobójstwa, a również okrutnego mechanizmu zagłady są dwa tomy pracy „Katyn: dokumenty zbrodni”, przygotowane przez polskich i rosyjskich badaczy na podstawie materiałów zawartych w archiwach rosyjskich: tom 1 „Jeńcy nie wypowiedzianej wojny: sierpień 1939-marzec 1940” (4) i tom 2 „Zagłada: marzec-czerwiec 1940” (5).

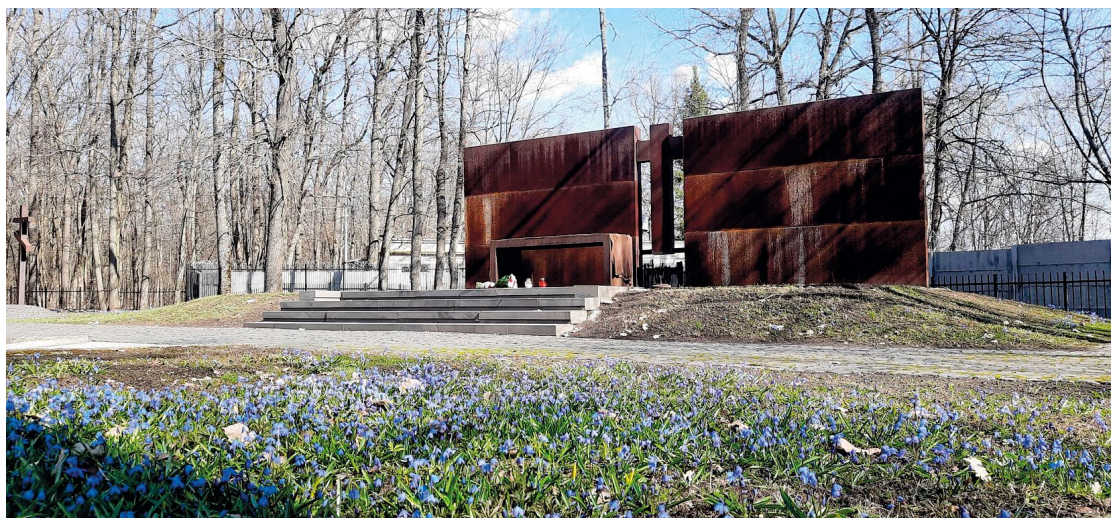
Celem niniejszego artykułu jest zaprezentowanie martyrologii lekarzy weterynarii, jako ofiar Zbrodni

Katyńskiej, spoczywających na Polskim Cmentarzu Wojennym w Charkowie wraz z krótką analizą ich biografów, a również upamiętnienie ich tragicznego zgonu w przestrzeni miejskiej i publicznej Charkowa.

Krótką historia zbrodni

23 sierpnia 1939 r. podpisano radziecko-niemiecki pakt o nieagresji oraz stanowiący istotę umowy tajny aneks przewidujący rozbiór ziem polskich i ich podział między Niemcy i ZSRR. 1 września 1939 r. wojska niemieckie uderzyły na Polskę, a 17 września Armia Czerwona rozpoczęła inwazję na wschodnie tereny kraju, wykorzystując siły w liczbie około miliona żołnierzy oraz jednostki pancerne i lotnictwo. Był to atak obliczony na szybkie zniszczenie sił obrony strefy pogranicza i regularnych jednostek armii polskiej (13).

Polscy jeńcy wojenni wzięci do niewoli we wrześniu 1939 r. przez Armię Czerwoną zostali następnie wbrew konwencjom międzynarodowym przekazani NKWD, które skupiło ich w specjalnie utworzonym systemie obozów NKWD dla jeńców polskich. Większość oficerów Wojska Polskiego skoncentrowano w trzech lokalizacjach: obozach w Kozielsku, Ostaszkowie i w Starobielsku. Z tego ostatniego wywieziono ich do Charkowa. Warto odnotować, że Starobielsk był w la-

Ryc. 2. Polska ściana ołtarzowa z nazwiskami na Cmentarzu Ofiar Totalitaryzmu w Charkowie (fot. Lubow Żwanko)

tach 1939-1940 niewielką miejscowością, położoną 240 km na południowy wschód od Charkowa. Obóz dla jeńców został utworzony w budynkach poklasztornych. Na bazie decyzji szefa NKWD Ławrentija Berii przeznaczony był dla dowódczej kadry oficerskiej polskich sił zbrojnych i wyższych urzędników państwowych (12). Przebywało w nim około 4000 polskich więźniów, niemal wyłącznie oficerów zawodowych i rezerwy (11).

5 marca 1940 r. Beria przedstawił Stalinowi projekt decyzji Biura Politycznego dotyczący „rozładowania” obozów jenieckich w Kozielsku, Starobielsku i Ostaszkowie. Stwierdzono w nim, że przetrzymywani tam Polacy „(...) są zatwardziałymi, nie rokującymi poprawy wrogami władzy radzieckiej, NKWD

ZSRR uważa za niezbędne: I. Polecieć NKWD ZSRR: 1) Sprawy znajdujących się w obozach dla jeńców wojennych 14 700 osób, byłych polskich oficerów, urzędników, obszarników, policjantów, agentów wywiadu, żandarmów, osadników i służby więziennej (...) – rozpatrzyć w trybie specjalnym, z zastosowaniem wobec nich najwyższego wymiaru kary – rozstrzelania. II. Sprawy rozpatrzyć bez wzywania aresztowanych i bez przedstawiania zarzutów, decyzji o zakończeniu śledztwa i aktu oskarżenia w następującym trybie:

Ryc. 3. Ukraińska ściana ołtarzowa z nazwiskami na Cmentarzu Ofiar Totalitaryzmu w Charkowie (fot. Lubow Żwanko)

a) wobec osób znajdujących się w obozach dla jeńców wojennych – na podstawie informacji przekazanych przez Zarząd do spraw Jeńców Wojennych NKWD ZSRR” (5). Na podstawie tego dokumentu, podpisanego przez członków najwyższych władz ZSRR, polscy oficerowie znajdujący się w obozach w Starobielsku, Kozielsku i Ostaszkowie mieli zostać wymordowani.

Na przełomie kwietnia i maja 1940 r. trwało tak zwane „rozładowanie” obozu w Starobielsku, podczas którego jeńców wywożono do Charkowa, gdzie w piwnicach obwodowego gmachu NKWD mordowano ich strzałami w tył głowy. Ciała pomordowanych transportowano do lasu pod Piatichatkami (po tzw. czarnej drodze) i zakopywano w dołach śmierci, które następnie starannie maskowano.

Ekshumacja przeprowadzona przez polskich specjalistów w latach 1994-1996 ujawniła, że w charkowskim lesie (dzielnica Piatichatki) spoczęły szczątki 4302 Polaków, z których zdecydowaną większość stanowili więźniowie obozu w Starobielsku. Obecnie w tym miejscu znajduje się Cmentarz Ofiar Totalitaryzmu. Jego uroczyste otwarcie nastąpiło 17 czerwca 2000 r. w obecności Premierów RP Jerzego Buzka i Ukrainy Wiktora Juszczuki (7). Podobne uroczystości miały miejsce w Katyniu (28 lipca) i Miednoje (2 września). Cmentarze Katyńskie były wznoszone w latach 1999-2000 według projektu Zdzisława Pidka i Andrzeja Sołtygi oraz Wiesława i Jacka Synakiewiczów. Ufundowane zostały przez rząd Polski. Trzy miejsca o podobnej, tragicznej historii różnią się topografią (rzeźba terenu, wielkość i usytuowanie dołów śmierci

i zbiorowych mogił etc.), ale autorom projektu udało się nadać im jednolity charakter.

Lista 57 Polaków lekarzy weterynarii, jeńców obozu w Starobielsku zamordowanych w siedzibie charkowskiego Zarządu NKWD w kwietniu i maju 1940 r., spoczywających na Polskim Cmentarzu Wojennym w Charkowie (1, 9, 10)

Jan Bańkowski (27.01.1889, Wilno), lekarz weterynarii, major rezerwy. Absolwent Instytutu Weterynaryjnego w Warszawie. W latach 1915-1918 służył w armii rosyjskiej. Od 1918 r. w Wojsku Polskim pracował w Szpitalu Koni nr 2 i innych jednostkach wojskowych. Ukończył kurs w Centrum Szkolenia Kawalerii (1924). Od 1926 r. – w rezerwie. W 1939 r. w Ośrodku Zapasowym Artylerii Ciężkiej nr 2.

Alojzy Bąk (22.12.1897, Kobyła Góra), lekarz weterynarii, major. W latach 1916-1918 służył w armii niemieckiej. Uczestnik powstania wielkopolskiego i wojny 1919-1920. Absolwent Akademii Medycyny Weterynaryjnej we Lwowie. Od 1927 r. jako lekarz weterynarii w Wojskowej Pracowni Weterynaryjnej w Warszawie. Kierownik Centrum Wyszczepienia i Badań Weterynarii (1939). Odznaczony Krzyżem Wirtuti Militari V kl. i Krzyżem Walecznych. Doktor weterynarii.

Ryc. 4. Tabliczka epitafijna dr. weterynarii Alojzego Bąka (fot. Lubow Żwanko)

Kazimierz Boguszewski (15.02.1900, Sierpc), lekarz weterynarii, porucznik rezerwy. Uczestnik obrony Mławy (1920). Absolwent Wydziału Weterynaryjnego Uniwersytetu Warszawskiego (1929) i Szkoły Podchorążych Kawalerii w Grudziądzu (1928). W jednostkach wojskowych odbywał ćwiczenia rezerwy.

Jan Aleksander Braun (11.02.1891, Nowy Dwór), lekarz weterynarii, kapitan rezerwy. Absolwent Instytutu Weterynaryjnego w Warszawie. Uczestnik wojny 1918-1921, od 1922 r. w rezerwie, przydzielony do Okręжного Szpitala Koni nr 1. W 1939 r. – w ewidencji Powiatowej Komendy Uzupełnień w Warszawie. Odznaczony polskimi odznaczeniami wojskowymi.

Henryk Budny (20.04.1912, Warszawa), lekarz weterynarii, podporucznik rezerwy. Absolwent Wydziału Weterynaryjnego Uniwersytetu Warszawskiego.

Przydzielony do 24. pułku piechoty, w którym odbył ćwiczenia rezerwy jako dowódca plutonowy ciężkiego karabinu maszynowego.

Jan Budziński (11.05.1905, Smodna), lekarz weterynarii, podporucznik rezerwy. Absolwent gimnazjum w Kolomyi (1925). Absolwent Akademii Medycyny Weterynaryjnej we Lwowie (1931) i Szkoły Podchorążych Kawalerii w Grudziądzu (1932). W 1939 r. zmobilizowany do 6. pułku artylerii lekkiej.

Wacław Henryk Dampierre-Duval de (15.01.1892, Czarnokońce Wielkie), lekarz weterynarii, major. W latach 1913-1915 służył w armii austriackiej, przebywał w niewoli rosyjskiej (1915-1917). Od 1918 r. w Wojsku Polskim, uczestnik wojny 1918-1921. Absolwent Akademii Medycyny Weterynaryjnej we Lwowie (1926). Lekarz weterynarii pułku artylerii lekkiej (1930). Odznaczony polskimi odznaczeniami wojskowymi.

Kazimierz Gawina (10.03.1908, Sobolew), lekarz weterynarii, podporucznik rezerwy. Absolwent Wydziału Weterynarii Uniwersytetu Warszawskiego (1932), Szkoły Podchorążych Rezerwy Artylerii we Włodzimierzu Wołyńskim (1933). Odbył ćwiczenia rezerwy w jednostkach wojskowych (1936).

Mieczysław Marian Głowacki (8.10.1908, Serock), lekarz weterynarii, podporucznik rezerwy. Absolwent Szkoły Podchorążych Rezerwy Artylerii we Włodzimierzu Wołyńskim (1934) i Wydziału Weterynaryjnego Uniwersytetu Warszawskiego (1935). Odbył ćwiczenia rezerwy w jednostkach wojskowych (1935).

Tadeusz Goćkowski (28.10.1882, Rembielin koło Płocka), lekarz weterynarii, kapitan. Absolwent Akademii Medycyny Weterynaryjnej we Lwowie (1909). Uczestnik walk o niepodległość. Wcielony do szpitala polowego dla koni w Brześciu. Przeniesiony do rezerwy (1921), przydzielony do Powiatowej Komendy Uzupełnień w Płocku.

Albert Goldberg (31.07.1893, Antwerpia), lekarz weterynarii, porucznik rezerwy. Absolwent Instytutu Weterynarii w Moskwie (1916). Żołnierz w Armii generała Hallera (1919), z której został przeniesiony do rezerwy (1921). Odbywał ćwiczenia rezerwy w jednostkach wojskowych (1929). W ewidencji Powiatowej Komendy Uzupełnień Warszawa Miasto.

Witold Józef Gucfa (14.06.1909, Sołotwina), lekarz weterynarii, podporucznik rezerwy. Absolwent Akademii Medycyny Weterynaryjnej we Lwowie i Szkoły Podchorążych Rezerwy Kawalerii (1933). Odbył ćwiczenia rezerwy w jednostkach wojskowych (1934, 1936). Asystent lwowskiej Akademii Medycyny Weterynaryjnej.

Wilhelm Hellman (18.01.1890, Tarnopol), lekarz weterynarii, porucznik rezerwy. Uczestnik wojny 1918-1921 r., służył w jednostkach Wojska Polskiego. Absolwent Akademii Medycyny Weterynaryjnej we Lwowie. Przydzielony ewidencyjnie do Powiatowej Komendy Uzupełnień Lwów Miasto.

Eugeniusz Ludwik Hoffman (19.06.1907, Jarosław), lekarz weterynarii, kapitan. Absolwent Akademii Medycyny Weterynaryjnej we Lwowie (1931) i Szkoły Podchorążych Rezerwy Kawalerii (1932). W latach 1933-1939 r. był lekarzem weterynarii 12. pułku ułanów. Ranny 9 września 1939 r. w Brzezinach.

Tadeusz Wiktor Janikowski (7.08.1913, Lwów), lekarz weterynarii, plutonowy podchorąży rezerwy. Absolwent Akademii Weterynaryjnej we Lwowie (1938) i Szkoły Podchorążych Rezerwy Artylerii we Włodzimierzu Wołyńskim (1939), przydzielony do 8. pułku ułanów. W 1939 r. w Ośrodku Zapasowym Krakowskiej Brygady Kawalerii.

Andrzej Janowiec (24.10.1890, Zaryte), lekarz weterynarii, porucznik rezerwy. Absolwent Akademii Medycyny Weterynaryjnej we Lwowie (1926). Żołnierz w Armii generała Hallera, uczestnik walk w latach 1919-1921. Przynależny ewidencyjnie do Powiatowej Komendy Uzupełnień Nowy Targ. Zmobilizowany do Armii „Kraków”.

Wacław Judycki (6.03.1909, Kremeńczuk), lekarz weterynarii, podporucznik artylerii rezerwy. Absolwent Akademii Medycyny Weterynaryjnej we Lwowie (1933) i Szkoły Podchorążych Rezerwy Artylerii we Włodzimierzu Wołyńskim (1935). We wrześniu 1939 r. uczestnik obrony Lwowa. Powiatowy lekarz weterynarii w Zdołbunowie na Ukrainie.

Jan Juraszczyk (8.12.1914, Ostrołęka), student weterynarii, podporucznik piechoty rezerwy. Absolwent Szkoły Podchorążych Rezerwy Piechoty (1935). Odbył ćwiczenia rezerwy (1936, 1937).

Mieczysław Klima-Uranowicz (1910), lekarz weterynarii, podporucznik rezerwy. Absolwent Akademii Medycyny Weterynaryjnej we Lwowie (1938). Uczestnik kampanii wrześniowej 1939 r.

Edward Kłosiński, (15.07.1887, Kęty), lekarz weterynarii, major rezerwy. Absolwent Akademii Medycyny Weterynaryjnej we Lwowie (1914). Od 1919 r. pełnił służbę w jednostkach wojskowych, przeniesiony do rezerwy (1924) z przydziałem do kadry Okręжного Szpitala Koni nr 1. Odznaczony Złotym Krzyżem Zasługi.

Jerzy Karol Kobylański (6.04.1886, Sołohubowka), lekarz weterynarii, major kawalerii w stanie spoczynku. Absolwent gimnazjum w Kijowie, Instytutu Weterynaryjnego w Dorpacie. Podczas I wojny światowej w armii rosyjskiej. W latach 1918-1932 – w Wojsku Polskim, przydzielony do oficerskiej kadry Okręgu Korpusu nr I. Odznaczony polskimi odznaczeniami wojskowymi.

Maksymilian Hieronim Kowalewski (1.05.1879, Surwiły), lekarz weterynarii, pułkownik weterynarii w stanie spoczynku. Absolwent Instytutu Weterynarii w Warszawie. Podczas I wojny światowej w armii rosyjskiej. W latach 1918-1935 – w Wojsku Polskim, był szefem weterynarii szeregu jednostek wojskowych.

Odnaczony Orderem Odrodzenia Polski i Złotym Krzyżem Zasługi.

Franciszek Marian Kowalski (8.09.1890, Lwów), lekarz weterynarii, major rezerwy. Uzyskał dyplom doktora weterynarii w Akademii Medycyny Weterynaryjnej we Lwowie (1925), której był absolwentem. Od 1914 r. w armii austriackiej. W latach 1918-1925 – w Wojsku Polskim, służył w Szpitalach Koni. Odnaczony Krzyżem Walecznych i Srebrnym Krzyżem Zasługi. Pracował jako lekarz weterynarii we Wrześni i dyrektor Rzeźni Miejskiej. Przydzielony ewidencyjnie do Powiatowej Komendy Uzupełnień Kościan.

Antoni Kruska (14.01.1890, Dochanów), lekarz weterynarii, major rezerwy. Absolwent Akademii Weterynaryjnej w Dreźnie. W latach I wojny światowej – żołnierz Legionów Polskich. Uczestnik powstania wielkopolskiego, wojny 1919-1920. Do wybuchu II wojny światowej pracował jako powiatowy lekarz weterynarii w Obornikach. Odnaczony Krzyżem Niepodległości, Krzyżem Walecznych i Złotym Krzyżem Zasługi.

Stefan Bolesław Kurczyński (19.08.1908, Kobylany), lekarz weterynarii, podporucznik rezerwy. Absolwent Wydziału Weterynarii Uniwersytetu Warszawskiego i Szkoły Podchorążych Rezerwy Artylerii we Włodzimierzu Wołyńskim (1931). Odbił ćwiczenia rezerwy (1931, 1938). W 1939 r. przydzielony do 9. pułku artylerii lekkiej.

Jerzy Kwiatkowski (16.03.1887, Złotów), lekarz weterynarii, major rezerwy. Absolwent Instytutu Weterynarii w Warszawie (1914). W latach 1918-1924 w Wojsku Polskim, uczestnik wojny 1920 r. Przynałezny do Powiatowej Komendy Uzupełnień Toruń. Odnaczony Krzyżem Walecznych.

Władysław Marcelli Linsenman (17.06.1884, Warszawa), lekarz weterynarii, major rezerwy. Absolwent Instytutu Weterynaryjnego w Dorpacie. Uczestnik wojny 1920 r. jako ordynator Szpitala Koni I Armii. Powiatowy lekarz weterynarii w powiecie sierpeckim. W ewidencji Powiatowej Komendy Uzupełnień Modlin.

Wincenty Liśkiewicz (15.05.1906, Radoszyce), lekarz weterynarii, podporucznik rezerwy. Absolwent Wydziału Weterynarii Uniwersytetu Warszawskiego (1938). Ukończył kurs podchorążych rezerwy piechoty w Grudziądzu (1930). Odbił ćwiczenia rezerwy (1936, 1937).

Stanisław Ludwisiak (25.04.1906, Pabianice), lekarz weterynarii, podporucznik rezerwy. Absolwent Wydziału Weterynarii Uniwersytetu Warszawskiego, Szkoły Podchorążych Rezerwy Artylerii we Włodzimierzu Wołyńskim (1929). Odbił ćwiczenia rezerwy (1936) jako lekarz weterynarii dywizjonu. W 1939 r. został referentem szefa weterynarii 35. Dywizji Piechoty rezerwowej w obronie Lwowa.

Maksymilian Łabęd (13.05.1886, Baczki), lekarz weterynarii, major rezerwy. Absolwent Instytutu

Weterynaryjnego w Charkowie. W Wojsku Polskim służył w Szpitalu Koni nr 2 w Warszawie (1919-1921). W rezerwie przydzielony do Szpitala Koni nr 1, potem w oficerskiej kadrze korpusu weterynaryjnego. Przydzielony do Powiatowej Komendy Uzupełnień Warszawa Miasto III (1934). Odnaczony polskimi odznaczeniami wojskowymi. Doktor weterynarii.

Antoni Wiktor Marcinek (2.04.1910, Cieszyn), podporucznik piechoty rezerwy. Przydzielony do Batalionu Podchorążych Rezerwy Piechoty nr 5 (1932). Odbił ćwiczenia rezerwy (1933, 1937/1938) w jednostkach wojskowych jako dowódca plutonu ciężkiego karabinu maszynowego. Studiował weterynarię w Warszawie.

Henryk Marek Niwiński (25.04.1909, Warszawa), lekarz weterynarii, podporucznik rezerwy. Absolwent Wydziału Weterynaryjnego Uniwersytetu Warszawskiego (1934) Szkoły Podchorążych Rezerwy Kawalerii w Grudziądzu (1935). Odbił ćwiczenia rezerwy (1936). Lekarz weterynarii, pracował w Rzeźni Miejskiej w Radomiu.

Bernard Marcelli Nowak (26.04.1906, Drewno), lekarz weterynarii, podporucznik rezerwy. Absolwent Wydziału Weterynarii Uniwersytetu Warszawskiego i Szkoły Podchorążych Rezerwy Kawalerii w Grudziądzu (1931). Odbił ćwiczenia rezerwy (1932, 1934). Przydzielony do Powiatowej Komendy Uzupełnień Inowrocław.

Czesław Dominik Pawłowski (4.08.1908, Lwów), lekarz weterynarii, podporucznik rezerwy. Absolwent Szkoły Podchorążych Rezerwy Piechoty (1929). Ukończył studia weterynaryjne. Pełnił służbę w jednostkach wojskowych, odbył ćwiczenia rezerwy (1937), ukończył kurs w Centrum Wyszczolenia i Badań Weterynarii. W 1939 r. został dowódcą ambulansu weterynaryjnego Wołyńskiej Brygady Kawalerii.

Maksymilian Polański (8.03.1909, Bochnia), lekarz weterynarii, podporucznik rezerwy. Absolwent Wydziału Weterynarii Uniwersytetu Warszawskiego (1934), Szkoły Podchorążych Kawalerii w Grudziądzu (1935). Przydzielony do 1. pułku artylerii ciężkiej, w którym odbył ćwiczenia rezerwy jako młodszy lekarz weterynarii pułku (1938).

Mieczysław Poplewski (10.06.1916, Poznań), podporucznik kawalerii rezerwy. Absolwent Szkoły Podchorążych Kawalerii w Grudziądzu. Przydzielony do 25. pułku ułanów, następnie do 5. pułku ułanów, w którym odbył ćwiczenia rezerwy. W 1939 r. – w Ośrodku Zapasowym Wielkopolskiej Brygady Kawalerii.

Paweł Sadlak (21.09.1909, Krupe), lekarz weterynarii, podporucznik. Absolwent Szkoły Podchorążych Rezerwy Artylerii we Włodzimierzu Wołyńskim (1932), Akademii Medycyny Weterynaryjnej we Lwowie (1933). W 1937 r. powołany do służby czynnej, przydzielony do 30. pułku artylerii lekkiej jako młodszy lekarz weterynarii.

Tadeusz Sadowski (16.03.1909, Kobryn), lekarz weterynarii, porucznik rezerwy. Absolwent Gimnazjum Matematyczno-Przyrodniczego w Kobryniu (1929) i Szkoły Podchorążych Rezerwy Piechoty (1930). Przydzielony do 83. pułku piechoty, w którym odbywał ćwiczenia rezerwy. Doktor, docent weterynarii ze Lwowa.

Roman Marian Samosiej (2.08.1911, Lwów), lekarz weterynarii, podporucznik rezerwy. Absolwent Akademii Medycyny Weterynaryjnej we Lwowie (1935), Szkoły Podchorążych Rezerwy Artylerii we Włodzimierzu Wołyńskim (1935). Przydzielony do 12. pułku artylerii lekkiej, w którym odbył ćwiczenia rezerwy. W 1939 r. zmobilizowany do 30. pułku artylerii lekkiej.

Stanisław Józef Soltysik (8.05.1907, Nowy Żmigród), lekarz weterynarii, podporucznik rezerwy. Absolwent Akademii Medycyny Weterynaryjnej we Lwowie, Szkoły Podchorążych Rezerwy Kawalerii (1933). Rejonowy lekarz weterynarii z Rychwałdu na Zaołziu. Po wypadku motocyklowym latem 1939 r. przebywał w 5. Szpitalu Okręgowym ewakuowanym do Tarnopola i tam dostał się do niewoli.

Stanisław Gustaw Sosiński (28.11.1908, Lublin), lekarz weterynarii, podporucznik rezerwy. Absolwent Szkoły Podchorążych Rezerwy Piechoty (1929). Ukończył studia weterynaryjne. Przydzielony do 8. pułku piechoty Legionów, w którym został powołany do służby (1935). W 1939 r. lekarz weterynarii w składzie Pomorskiej Brygady Kawalerii. Przed wojną pracował w Stargardzie.

Józef Spryszyński (1.10.1907, Podgórze), lekarz weterynarii, podporucznik piechoty rezerwy. Absolwent Szkoły Podchorążych Rezerwy Piechoty (1930). Odbył ćwiczenia rezerwy w jednostkach wojskowych. W 1939 r. – dowódca 3. kompanii 74. pułku piechoty.

Bolesław Michał Starega (12.11.1910, Barteliszki), lekarz weterynarii, porucznik rezerwy. Absolwent Szkoły Podchorążych Rezerwy Artylerii we Włodzimierzu Wołyńskim (1936). Służył w 9. pułku artylerii lekkiej.

Aleksander Szczęścikiewicz (25.02.1896, Jarosław), lekarz weterynarii, major. W 1918 r. wstąpił ochotniczo do Wojska Polskiego i pełnił obowiązki lekarza weterynarii w 5., następnie w 12. Dywizji Piechoty. W 1939 r. został szefem służby weterynaryjnej 29. Dywizji Piechoty.

Jan Witold Szkup (5.03.1910, Dąbrowa Górnicza), lekarz weterynarii, podporucznik piechoty rezerwy. Absolwent Szkoły Podchorążych Rezerwy Artylerii we Włodzimierzu Wołyńskim (1933). Podczas ćwiczeń rezerwy był dowódcą plutonu. Przydział mobilizacyjny – 6. pułk artylerii lekkiej.

Włodzimierz Terlecki (26.04.1913, Pawłów, Rosja), lekarz weterynarii, porucznik rezerwy. Absolwent Szkoły Podchorążych Rezerwy Artylerii

(1935). Podczas ćwiczenia rezerwy był dowódcą plutonu. Przydział mobilizacyjny – 2. pułk artylerii ciężkiej. Ranny we wrześniu 1939 r.

Jan Jerzy Urbański (22.12.1885, Lublin), lekarz weterynarii, kapitan rezerwy. Żołnierz I Korpusu Wschodniego. W latach 1920-1921 służył w Wojsku Polskim. W rezerwie przydzielony do kadry Okręжного Szpitala Koni nr 4. Przynależny ewidencyjnie do Powiatowej Komendy Uzupełnień Warszawa Miasto III.

Władysław Leon Walkiewicz (9.04.1896, Biała Podlaska), lekarz weterynarii, porucznik rezerwy. W latach 1919-1921 służył w Wojsku Polskim, był komendantem szpitala koni, później przydzielony do Okręжного Szpitala Koni nr 1. Przynależny ewidencyjnie do Powiatowej Komendy Uzupełnień Warszawa Miasto III. Profesor, doktor na Wydziale Weterynarii Uniwersytetu Warszawskiego.

Adolf vel Abraham Efraim Wattenberg (18.02.1889), lekarz weterynarii, kapitan rezerwy. Przydzielony do kadry Okręжного Szpitala Koni nr 6. Przynależny ewidencyjnie do Powiatowej Komendy Uzupełnień Brzeżany. Lekarz weterynarii z Bursztyna, powiat rohatyński (Ukraina).

Józef Teofil Weight (5.02.1906, Janków Zalesny), lekarz weterynarii, podporucznik rezerwy. Uczestnik powstania wielkopolskiego. Przydzielony do 21. pułku ułanów, w którym odbył ćwiczenia rezerwy. Lekarz weterynarii, kierownik rzeźni w Mogilnie.

Józef Szczepan Weitzkorn (30.07.1890, Tarnopol), lekarz weterynarii, major. Uczestnik wojny polsko-bolszewickiej. Dalszą służbę pełnił jako lekarz weterynarii m.in. w Okręжным Szpitalu Koni nr 1 i Komisji Remontu Koni nr 2. Odznaczony Krzyżem Zasługi.

Kazimierz Franciszek Witkowski (9.03.1884, Balwierzyżki), lekarz weterynarii, kapitan rezerwy. Absolwent Instytutu Weterynaryjnego w Dorpacie (1910). W latach 1914-1917 służył w armii rosyjskiej. Żołnierz II Korpusu Wschodniego. W latach 1920-1921 – w Wojsku Polskim, uczestnik wojny polsko-bolszewickiej. W rezerwie przydzielony do Szpitala Koni nr 3 w Białymstoku. Powiatowy lekarz weterynarii w Suwałkach.

Jan Wołoszyński (28.11.1903, Zalesie), lekarz weterynarii, porucznik rezerwy. Absolwent Wydziału Weterynaryjnego Uniwersytetu Warszawskiego (1931) i Batalionu Podchorążych Rezerwy Piechoty (1927). Przydzielony do 11. pułku piechoty (1930), w którym odbywał ćwiczenia rezerwy. Ostatni znany przydział to 36. pułk piechoty Legii Akademickiej.

Tadeusz Jerzy Woźny (17.08.1908, Piotrków Trybunalski), lekarz weterynarii, podporucznik rezerwy. Absolwent Wydziału Weterynaryjnego Uniwersytetu Warszawskiego (1932), Szkoły Podchorążych Kawalerii (1933). Przydzielony do 2. pułku szwoleżerów, w którym odbywał ćwiczenia rezerwy.

Jan Józef Wróblewski (15.05.1884, Nasutów), lekarz weterynarii, podpułkownik w stanie spoczynku. Absolwent Instytutu Weterynaryjnego w Dorpacie. Uczestnik wojny 1918-1921, służył w Komisji Remontowej nr 15, był komendantem Okręжного Szpitala Koni nr 2, naczelnym lekarzem weterynarii w Poznaniu, naczelnym lekarzem weterynarii w Centrum Wyszczepienia Kawalerii (1931). W 1938 r. przeniesiony w stan spoczynku. Odznaczony polskimi odznaczeniami wojskowymi.

Emilian Ludwik Wyzina (4.03.1908, Zator), lekarz weterynarii, podporucznik rezerwy. Absolwent Akademii Medycyny Weterynaryjnej we Lwowie (1933) i Szkoły Podchorążych Kawalerii w Grudziądzu (1934). Przydzielony do 14. pułku ułanów, następnie do 5. pułku artylerii ciężkiej, w których odbywał ćwiczenia rezerwy jako lekarz weterynarii pułku.

Adam Ziarkiewicz (9.12.1887, Stanisławów), lekarz weterynarii, kapitan rezerwy. Absolwent Akademii Medycyny Weterynaryjnej we Lwowie (1912). W latach 1912-1918 służył w armii austriackiej. Członek Polskiej Organizacji Wojskowej. W latach 1919-1921 służył w Wojsku Polskim, przydzielony do stadniny ogierów rządowych w Stanisławowie. W 1922 r. przeniesiony do rezerwy. Przynależny ewidencyjnie do Powiatowej Komendy Uzupełnień Stanisławów.

Analizując noty biograficzne lekarzy weterynarii warto zauważyć, że wśród ofiar było 18 absolwentów Akademii Medycyny Weterynaryjnej we Lwowie, 12 – Wydziału Weterynaryjnego Uniwersytetu Warszawskiego, 6 – Instytutu Weterynarii w Warszawie, 4 – Instytutu Weterynaryjnego w Dorpacie i po jednym z Instytutu Weterynaryjnego w Charkowie, Instytutu Weterynarii w Moskwie i Akademii Weterynaryjnej w Dreźnie, 2 osoby były studentami weterynarii. W 12 przypadkach nie podano informacji o miejscu studiów. Czterech lekarzy weterynarii posiadało stopnie naukowe, byli to doktorzy weterynarii Alojzy Bąk i Maksymilian Łabęd, doktor docent weterynarii Akademii Medycyny Weterynaryjnej we Lwowie Tadeusz Sadowski oraz profesor doktor na Wydziale Weterynarii Uniwersytetu Warszawskiego Władysław Leon Walkiewicz.

Wśród ofiar zbrodni, spoczywających na Polskim Cmentarzu Wojennym w Charkowie byli żołnierze Wojska Polskiego, którzy należeli w przeważającej liczbie do korpusu oficerskiego. 43 z nich było oficerami młodszy, 13 oficerami, a tylko jeden należał do grupy podoficerów młodszych. Należy wspomnieć, iż pułkownik lekarz weterynarii Maksymilian Hieronim Kowalewski postanowieniem nr 112-48-07 Prezydenta RP Lecha Kaczyńskiego z dnia 5 października 2007 r. został awansowany pośmiertnie do stopnia generała brygady, a podpułkownik lekarz weterynarii Jan Józef Wróblewski pośmiertnie został awansowany do stopnia pułkownika w dniu 5 października 2007 r. przez Ministra Obrony Narodowej RP.

Upamiętnienie

2 listopada 2008 r. na budynku byłego Charkowskiego Obwodowego Zarządu NKWD odsłonięta została tablica pamiątkowa ku czci pomordowanych oficerów i generałów Wojska Polskiego. Inicjatorem jej umieszczenia był Konsulat Generalny Rzeczypospolitej Polskiej w Charkowie pod przewodnictwem Konsula Generalnego Grzegorza Seroczyńskiego, przy wsparciu Rady Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa. W uroczystości odsłonięcia wzięła udział delegacja na czele z Marszałkiem Sejmu RP Bronisławem Komorowskim, a także przedstawiciele stowarzyszeń Rodzin Katyńskich, dyplomacji, społeczeństwa, inteligencji Polski i Ukrainy. Jednym z uczestników był reżyser Andrzej Wajda, syn zamordowanego w piwnicach charkowskiego NKWD kapitana piechoty Jakuba Wajdy.

Ryc. 5. Tablica ku pamięci polskich oficerów na gmachu byłego więzienia NKWD w Charkowie (fot. Lubow Żwanko, 2020 r.)

Na tablicy pamiątkowej został umieszczony tekst, który pozwala każdemu zrozumieć, z jakiego powodu znajduje się tu czarna marmurowa płyta z flagami Ukrainy i Polski oraz wygrawerowane wielkimi literami słowa: „W tym miejscu mieścił się Zarząd Obwodowy NKWD i jego więzienie wewnętrzne. Wiosną 1940 roku na mocy decyzji najwyższych władz Związku Sowieckiego NKWD zamordowało tu 3809 oficerów Wojska Polskiego z obozu Starobielskiego oraz ok. 500 obywateli polskich przywiezionych z innych więzień NKWD. Cześć ich pamięci. Rodziny z Polski i naród ukraiński. 2008” (11).

Nowoczesna zbrodnia

W latach 1990-2004 przeprowadzono śledztwo w celu ustalenia okoliczności Zbrodni Katyńskiej. W jego toku ujawniono szereg archiwalnych dokumentów, m.in. dokumentów Zarządu NKWD ZSSR do spraw Jeńców Wojennych (10). Po jego zakończeniu Rosja, co nie było zaskoczeniem, nie rozliczyła osób za nią odpowiedzialnych. Sędziowie uznali, że mord nie był zbrodnią ludobójstwa, a tylko „serią przestępstw kryminalnych, podlegających przedawnieniu, których sprawcy już nie żyją” (6).

Jak motto brzmią słowa córki jednego z zamordowanych oficerów: „Oni (Sowieci) powinni wyrazić najgłębsze ubolewanie całemu narodowi. Powinni się jakoś zobowiązać, że coś takiego nigdy już się nie powtórzy” (8). Postępowanie organów państwowych Federacji Rosyjskiej nosi znamiona zbrodni pamięci wobec pomordowanych i Narodu Polskiego. W marcu 2022 r. w trakcie nowej wojny armia rosyjska, nie mając możliwości zdobycia Charkowa, zaatakowała miasto z powietrza. Cmentarz Ofiar Totalitaryzmu został zbombardowany. Zniszczono tablice z nazwiskami polskich oficerów, na krzyżach widoczne są ślady po odłamkach, na cmentarzu – leje po bombach. A Muzeum Katyńskie otrzymało oryginalny dar – zapalnik i odłamki pocisku „Grad”, który uderzył w polską część cmentarza, stanowiąc świadectwo czasu przeszłej i właśnie trwającej wojny.

Ryc. 6. Ostrzał bombami kasetowymi Cmentarzu Ofiar Totalitaryzmu w Charkowie, marzec 2022 r. (źródło: <https://suspilne.media/221017-u-harkovi-obstrilali-memorial-zertvam-totalitarizmu/>)

Ryc. 7. Zniszczone tabliczki epitafijne, wśród których tabliczka z nazwiskiem Jana Józefa Wróblewskiego, podpułkownika weterynarii w stanie spoczynku (źródło: zdjęcie Natalia Zubar, https://glos.live/Wiadomosci/detail/Charkow_Rosjanie_zbombardowali_Cmentarz_Ofiar_Totalitaryzmu_Pociski_kasetowe_uszkodzily_krzyze_i_tablice/0)

Walka Ukrainy w obronie swojego istnienia stopniowo przekształca się w wojnę cywilizacyjną. Po jednej stronie jest świat, który wyznaje uniwersalne wartości ludzkie, po drugiej – barbarzyńska Rosja, która jako inicjator nowoczesnego konfliktu militarnego na tere-

nie kontynentu europejskiego, zostaje za żelazną kurtyną. Miejsca tragicznej polskiej pamięci – Cmentarze Wojenne w Katyniu i Miednoje, na których spoczywają ofiary Zbrodni Katyńskiej, stały się obecnie niedostępne dla Polaków. Wydaje się, że Polski Cmentarz Wojenny w Charkowie – Cmentarz Ofiar Totalitaryzmu – na długie lata będzie jedynym miejscem wspólnej dla Polaków i Ukraińców pamięci o stalinowsko-putinowskiej zbrodni, na którym wśród innych ofiar, spoczywa 57 polskich lekarzy weterynarii.

Ryc. 8. Wycieczka na Cmentarzu Ofiar Totalitaryzmu w Charkowie prowadzona przez prof. Lubow Żwanko dla stowarzyszenia Polonia Charkowa, 2021 r. (fot. Walentyna Sierikowa)

Piśmiennictwo

1. Charków. Księga Cmentarna Polskiego Cmentarza Wojennego. Rada Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa. Warszawa 2003, s. LVI. (s. 56), 1-646. 1.
2. *Gibasiewicz W.*: Niepowtarzalni z Wielkopolski. Wydawnictwo Witanet, 2017, s. 33-39.
3. *Gibasiewicz W.*: Weterynaria na przestrzeni wieku (1919-2019). Wydawnictwo Witanet, Główny Inspektorat Weterynarii, Warszawa 2019, s. 848-849.
4. Katyń: dokumenty zbrodni. T. 1. Jeńcy nie wypowiedzianej wojny: sierpień 1939-marzec 1940. Wojciech Materski (red. nauk.). NDAP: „Trio”, Warszawa 1995, s. 7-9.
5. Katyń: dokumenty zbrodni. T. 2. Zagłada: marzec-czerwiec 1940. Wojciech Materski (red. nauk.). NDAP: „Trio”, Warszawa 1998, s. 41.
6. *Kisielewski T.A.*: Katyń: zbrodnia i kłamstwo. Dom Wydawniczy Rebis, Poznań, 2009, s. 63-65.
7. *Kola A.*: Archeologia zbrodni: oficerowie polscy na cmentarzu ofiar NKWD w Charkowie. Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika: Rada Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa, Toruń 2011, s. 344.
8. *Paul A.*: Katyń: stalinowska masakra i tryumf prawdy. Rada Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa: Świat Książki, Warszawa 2010, s. 10.
9. *Tropilo J.* (red.): Drugi słownik biograficzny polskich lekarzy weterynarii 1919-2000. Tom I: A-H. KILW, Warszawa 2009.
10. *Tropilo J.* (red.): Drugi słownik biograficzny polskich lekarzy weterynarii 1919-2000. Tom I: I-K. KILW, Warszawa 2013.
11. *Tucholski J.*: Mord w Katyniu: Kozielski, Ostaszków, Starobielski: lista ofiar. „Pax”, Warszawa 1991, s. 379.
12. *Zavorotnow S.*: Charkowski Katyń. Konsum, Charków 2003, s. 79, 130.
13. *Żwanko L.*: Tablice pamiątkowe w przestrzeni miejskiej Charkowa: polskie akcenty. Studia z architektury nowoczesnej, 2020, 8, s. 99-121.

Adres autora: prof. Lubow Żwanko, ul. Alczewskich, 44, 61002 Charków, Ukraina; e-mail: zhvan2012@gmail.com